

Broedseizoen 2009: een groot succes?

Naar het zich laat aanzien, hebben sommige zangvogels in 2009 een goed tot uitstekend broedsucces gehad. Dat is althans te horen bij een snelle rondvraag onder onderzoekers die meewerken aan het Nestkaartenproject, ringers betrokken bij het CES (Constant Effort Sites) en soortspecialisten. Bij andere soortgroepen was het beeld soms compleet anders. Hieronder wat eerste indrukken.

Nestkastbewoners: wie het eerst komt..?

Het beeld in delen van Twente en de Veluwe (Henri Bouwmeester) lijkt representatief te zijn voor grote delen van het land. Mezen die ondanks de koude winter vroeg begonnen met leggen, hadden het goed voor elkaar: ze hadden hongerige jongen tijdens de rupsenpiek. Vogels die wat later begonnen, kenden toen een probleem, wat zich uitte in teruglopende jongengewichten en legsels die overstuur gingen. Er was echter een herkansing, want er ontstond een gigantische tweede rupsenpiek (vooral spanners). Eikenbossen werden lokaal ontbladerd, zodat er eten genoeg was voor een ongekend aantal tweede broedsels van Koolmezen en Pimpelmezen. Ook Ringmussen (voor zover nog aanwezig) deden het goed (met veel derde legsels) net als Boomklevers (er was een legsel van 11 eieren dat in even zoveel uitvliegende jongen resulteerde). Sommige Bonte Vliegenvangers waren er zeer vroeg bij; op het moment dat andere nesten nog gestart moesten worden, vlogen de eerste jongen al uit! Het lijkt erop dat Bonte Vliegenvangers, in navolging van mezen, steeds vaker met de bebroeding van de eieren beginnen voordat het legsel compleet is.

Kleine Karekieten boeren goed

Kleine Karekieten hebben, net als vrijwel alle zangvogels met open nesten, meestal een vrij laag broedsucces. Vervolglegsels en (bij sommige soorten) tweede broedsels moeten de uitval compenseren. Bij een integraal gevolgde populatie met jaarlijks 60-70 nesten bij Milsbeek in Noord-Limburg (Fred Hustings) leverde in 2004-08 meestal 35-48% van de nesten tenminste één uitgevlogen jong op (Mayfield-methode). Uitzondering was 2006 met 62%, wat verband leek te houden met het rustige, droge en zonnige weer in juni en juli. Door zware regen en harde wind kunnen immers nesten mislukken. In 2009 was het in die maanden vrij wisselvallig, overigens zonder dramatisch slecht te zijn. De karekieten deden het evenwel prima met een nestsucces van 74%. Uiteraard is dit een lokaal beeld en kan één enkele zware bui met hagel elders voor veel onheil hebben gezorgd. Daarom is het boeiend om te kijken of er veel jongen uit de

ringersnetten werden geplukt. Bij CES-werk in de Ooijse Graaf bij Nijmegen was dat wel het geval (Frank Majoor). Er werden niet alleen veel eerstejaars geringd, ook hun aandeel binnen het totaal aan gevangen Kleine Karekieten (incl. ouderejaars) was hoog (tabel 1). Omdat het bij het CES om strak gestandaardiseerd ringwerk gaat, met jaarlijks een vast aantal rondes, zijn deze jaarcijfers goed vergelijkbaar.

Jonge vogels in de netten

Op genoemde vangplek in de Ooij waren jonge vogels ook bij enkele andere soorten goed vertegenwoordigd. Het aandeel eerstejaars Grasmussen, Tuinfluiters, Zwartkoppen en Tjiftjaffen, om bij enkele veel gevangen soorten te blijven, was aan de bovenkant van wat de ringers hier gewend waren.

Dat kwam de ringers van de CES-plek in de Groote Peel bekend voor (Carlo van Seggelen). Ze kenden heerlijke rondes waarin 12-15 (veelal eerstejaars) Blauwborsten uit de netten werden gehaald, terwijl ook de broedresultaten bij verschillende andere soorten goed waren. Eerstejaars Tjiftjaffen waren echter schaars (tabel 1). Dat geeft maar weer eens aan hoe lokaal de resultaten soms kunnen zijn.

Muizenschaarste

Het viel iedereen op dat er wederom weinig veldmuizen waren. Dat dit zijn repercussies heeft voor notoire muizeneters als de Kerkuil, is duidelijk. In het Rijk van Nijmegen kwamen maar 15 paartjes tot broeden, tegenover 50 twee jaar geleden. Hoewel dit deels een gevolg kan zijn van wintersterfte (sneeuwrijke periode), waren er op tal van plaatsen wel paren aanwezig die echter niet tot broeden waren overgegaan (Jan Jacobs). Des te opmerkelijker (en leuker) dat de Nederlandse Grauwe Kiekendieven het heel behoorlijk deden. Er waren meer dan 60 broedparen – in geen decennia vertoond – die ook nog eens redelijke aantallen jongen produceerden (Werkgroep Grauwe Kiekendief, B. Koks). Dispersie en trek worden weer gevolgd met vogels die voorzien zijn van kleurmerken (wingtags) en zenders (zie www.grauwekiekendief.nl).

In sommige jaren valt een veldmuizendip

Net uitgevlogen Kleine Karekiet, Milsbeek, 26 juni 2005. Foto: Fred Hustings

Foeragerende Kruisbek, 15 januari 2006, Ballumerbocht Ameland. Foto: Johan Krol

samen met een dip in aardmuizen, rosse woelmuizen en bosmuizen; 2009 was zo'n jaar. De gevolgen waren ernaar. Hoewel het nog niet mogelijk is een landelijk beeld te geven, zijn de resultaten uit deelgebieden duidelijk. Van Buizerds ging een (soms belangrijk) deel van de paren niet tot broeden over (op de Veluwe bijvoorbeeld zelfs meer dan de helft), de rest presteerde slecht. Drielegfels waren schaars, vierlegfels zeldzaam; die laatste zijn kenmerkend voor muizenrijke jaren. In een klein deel van West-Drenthe, bijvoorbeeld, was de gemiddelde legselgrootte van 17 paren slechts 1,65 (waaronder maar één drielegsel), die uiteindelijk resulteerden in gemiddeld 1 jong per paar. Zo slecht zal het niet overal zijn geweest, want Drenthe en de Veluwe zijn bij uitstek voedselarme gebieden. De 83 nestcontroles bij West-Drentse Buizerds leverden in 2009 bijvoorbeeld maar 78 prooiresen op, daaronder slechts 4 zoogdieren (1 mol, 3 veldmuizen). De Buizerds behielden zich hier met vogels (78%), kikkers, padden en ringslangen. Geen vetpot, en hard werken. Niet voor niets dat zelfs veel broedsels met twee jongen er uiteindelijk maar eenje overhielden. En die was dan ook nog in een lamentabele conditie. Nee, de kans dat de in 2009 geproduceerde jongen later als broedvogel in de populatie terug zullen worden gevonden, is miniem. Dat te meer daar de stand van veldmuizen in de nazomer maar nauwelijks beter was dan die in het voorjaar.

Havikmisère

Haviken anno 2009 zijn de Haviken van vroeger niet meer. De stand is ingeklapt, vooral op de zandgronden van Oost-Nederland (een

halvering), en de reproductie is niet om over naar huis te schrijven. Er zijn echter forse verschillen binnen Nederland, al beginnen de tot voor kort nog florerende Haviken van West-Nederland inmiddels Oost-Nederlandse trekjes te vertonen: ook daar (Het Gooi) soms vroegtijdige uitval van paren, een hogere frequentie van tweelegfels, minder vierlegfels, meer mislukkingen en lagere gewichten van nestjongen (Hanneke Sevink). Vermoedelijk was het voedselaanbod in het suburbane Gooi tot voor kort nog gunstig in vergelijking met Oost-Nederland, waar het aanbod van prooi-soorten in de gewichtsklassen van 50-500 g enorm is gekelderd (hoewel er sinds 2005 een licht herstel gaande is). Dat nu ook de Gooise Haviken 'in de problemen' zijn, is een veeg teken. Maar het levert tegelijkertijd een fascinerende inblik in een snel veranderende wereld, waar de samenstelling van de broedvogelbevolking in rap tempo verschuift.

Niet alleen hebben de lagere trofische niveaus vèrstrekkende invloed op de hogere (veel muizen en zangvogels resulteren in een goede stand en goede reproductie van roofvogels en uilen), omgekeerd geldt dat ook. De predatiedruk van de Havik op kleinere roofvogels is veel groter nu de stand meer dan gehalveerd is (niet alleen het aantal paren, maar ook de aantallen niet-broeders) dan ten tijde van de hosanna-fase voor Haviken (vooral jaren tachtig: meer paren, meer jongen/paar, meer rondzwerfende niet-broeders). De Toren- en Boomvalken, Ransuilen, Sperwers (en Ruigpootuilen...) ondervinden dat aan den lijve, zo ook de Eksters en Zwarte Kraaien. In 2009 mislukten bijvoorbeeld in

Erratum

In de tekst over de Grote Stern en Dwergstern, SOVON NIEUWS 2, juni 2009, blz. 9 is een fout geslopen. De laatste zin onder de tekst van de Grote Stern gaat over Dwergsterns. Onze excuses daarvoor.

West-Drenthe 6 van de 7 nesten van Sperwers door predatie (Rob Bijlsma), op Kootwijk-Loobosch (Oost-Veluwe) waren dat er 9 van de 9 (Symen Deuzeman, Willem van Manen). En nee, dat is helemaal niet erg. Het is een wereld die schippert tussen vraag en aanbod. We zitten daar met de neus bovenop, en vergapen ons. (Geen haar op ons hoofd denkt eraan in te grijpen.)

Nazomerse Kruisbekken

De laatste jaren kwam het steeds vaker voor dat tochten door naaldbos in juli en augustus vergezeld gingen van mompelzingerende en alarmerende Kruisbekken. Ook in 2009 was dat het geval. Tijdens 60 uur 'boomtoppen' in juli en augustus op 17 verschillende plekken in Berkenheuvel en Boswachterij Smilde zag Rob Bijlsma op vijf plekken nestbouw (2x), pas uitgevlogen jongen (1x) of nesten met jongen (2x). Het broedseizoen van Kruisbekken, altijd al fameus vanwege de enorme spreiding over het jaar, begint een steeds nadrukkelijker nazomertintje te krijgen. Dat is bijzonder, omdat tot voor kort werd gedacht dat alleen de maand augustus buiten de broedtijd viel (vanwege rui). Dat verhaal kunnen we naar het rijk der fabelen verwijzen: ook in augustus wordt gebroed! Overigens vertoonden de broedvogels in augustus geen (zichtbare) rui.

Slot

Natuurlijk kunnen deze eerste indrukken moeiteloos worden uitgebreid. Zo kenden weidvogels sterk wisselende resultaten die uiteraard grotendeels beïnvloed zijn door agrarische werkzaamheden (zie ook elders in dit nummer). Een algemeen beeld is nu nog niet te geven, maar sommige soorten leken het wat beter te doen dan voorgaande jaren. Intensief onderzoek aan Tureluurs in Noord-Holland (Wim Tijssen) bracht aan het licht dat vroege broeders veel jongen grootbrachten. De latere broeders deden het slecht, met zware verliezen (verlaten legfels) vanwege platgeslagen lang gras door zware buien en harde wind.

Pas als alle nestonderzoekers hun kaarten hebben ingeleverd (digitaal of op papier) en de ringers de gegevens van hun CES-rondes hebben ingevoerd, kan een algemeen beeld ontstaan. We wachten in spanning af!

Fred Hustings, Frank Majoor
& Rob G. Bijlsma (Werkgroep
Roofvogels Nederland)

Tabel 1. Resultaten van het CES in de Ooijse Graaf (Frank Majoor e.a.) en de Groote Peel (Carlo van Seggelen e.a.). Aantal eerstejaars vogels tijdens de vaste rondes en aandeel binnen het totaal aantal gevangen vogels.

	Aantal 1e jaars		Aandeel 1e jaars	
	2009	2002-08	2009	2002-08
Ooijse Graaf				
Kleine Karekiet	68	21-40	46%	22-39%
Grasmus	21	2-22	75%	13-67%
Tuinfluitier	16	7-23	47%	31-54%
Zwartkop	39	9-62	58%	30-68%
Tijftjaf	63	24-139	74%	49-76%
Groote Peel				
Blauwborst	46	20-30	70%	44-57%
Grasmus	32	1-17	56%	12-56%
Zwartkop	17	2-13	65%	33-62%
Fitis	97	26-64	57%	22-54%
Tijftjaf	28	24-79	65%	57-89%

